

стижало је све више хране и опреме и Срби су се све више опорављали.

На Крфу је српска војска била реорганизована, али тако да је у суштини задржала раније устројство. По указу од 27. фебруара 1916. главнину српске војске чиниле су: 1. армија под командом пуковника Милоша Васића, састављена од Моравске и Вардарске дивизије; 2. армија под командом војводе Степе Степановића састављена од Шумадијске и Тимочке дивизије и 3. армија под командом генерала Јуришића-Штурма коју су чиниле Дунавска и Дринска дивизија. Самостална је била Коњичка дивизија под командом генерала Ђорђа Ђорђевића. Савезнички генерал Жофр је повлачење српске војске окарактерисао као „Нешто најстрашније што је историја до тад забележила“.

У моментима када није било борби, за војску су организоване позоришне представе. У то време су се певале и настале војничке песме – неке од њих су „Креће се лађа француска“, „Тамо далеко“, „Ја сам ја, Јеремија“ и друге.

Пребацивање на Солунски фронт

Пребацивање мањих јединица почело је већ у марту 1916, док је највећи део почео да се пребацује средином априла. Транспорт је изведен у француској организацији и претежно њеним бродовима. Транспорт је текао савршено и није потопљен ниједан брод. У логорима на Халкидикију које су претходно припремили Французи, почетком јуна било је концентрисано до 127.000 људи, да би их у јуну, јулу било 152.000. У том периоду заузели су положаје између Кожуфа до Лерина.

Борбе 1916. године

Пошто су савезници приволели Румунију да нападне Аустроугарску, припремана је офанзива на Солунском фронту. Централне силе прозеле су савезничке намере и одлучиле се за напад. Бугари су 17. августа 1916. кренули у офанзиву и потисли су 3. српску армију. Савезнички контранапад отпочео је 14. септембра. Српска армија разбила је Бугаре у бици код Горничева и натерала непријатеља на одступање. Дринска дивизија водила је крваве борбе око Кајмакчалана који је запосела 30. октобра, чиме је српска војска закорачила на територију своје државе. У луку Црне реке 1. армија остварила је значајну победу, па су се Бугари повукли 40 километара што је за последицу имало ослобођење Битоља. У овим борбама Срби су имали 28.000 војника избачених из строја, а Бугари и Немци 75.000. Након ових борби фронт се ста-

билизовао, а затишје је потрајало све до 1918. године.

1917. година

Солунски фронт се стабилизовао крајем 1916, а током 1917. године савезници нису покушавали да изврше пробој. У Србији је ситуација била доста тешка услед односа окупационих трупа и локалног становништва, а поготово је неповољан положај становништва био на територијама под бугарском окупацијом.

Крајем фебруара 1917. године избио је Топлички устанак као одговор локалног становништва на „бугаризацију“, а вође устанка су биле војводе Коста Миловановић Пећанац и Коста Војновић. После почетних успеха, окупационе власти су се организовале и сломиле отпор устаника, уз одмазду над локалним становништвом.

Пробој Солунског фронта и ослобођење

Године 1918, након почетних успеха савезника на Западном фронту, 15. септембра око 4 сата ујутру савезници су са српском војском отпочели пробој. У

бици на Добром Пољу за само један дан и 700 погинулих, успели су да пробију бугарску одбрану и наставили су да ослобађају територију Македоније. Бугарска је 29. септембра у 23.00 часа потписала конвенцију примирја.

Јединице Дунавске дивизије ушле су у Врање 5. октобра, у Владичин Хан 5. октобра, 6. октобра у Грделицу, 7. октобра у Лесковац, 8. октобра у Брестовац и Житни Поток. Немачке трупе из Румуније стигле су да поставе одбрану код Ниша, али су током 10. и 11. октобра успеле да пробију немачку одбрану и уђу 12. октобра у Ниш. Трупе Петра Бојовића напредовале су брзо и ослободиле Београд, а онда су српске трупе прешле Саву, Дунав и Дрину и почеле ослобађање до тада територија Аустроугарске.

Цар Вилхелм је огорчен на њих у телеграму бугарском цару рекао: „62.000 српских војника одлучило је рат, СРАМОТА!“ У Загребу је проглашено Народно уједињење, а и Црна Гора је исто урадила: прогласила је уједињење са Србијом, што је довело до Божићне побуне, али ипак Црна Гора се ујединила.

Ратна штета

Према попису предузећа из 1916, на аустроугарском окупационом подручју онеспособљено је 58% индустријских предузећа, а слична ситуација је била на бугарском окупационом подручју, где су руднике експлоатисали Немци. Остала предузећа су страдала током повлачења окупатора.

Затим, за време Првог светског рата у Србији су оштећени рудници метала са 50%, а рудници угља са 100%. Поручено је 12.000 тона мостовних конструкција, железничке линије Београд – Ниш – Цариброд, Ниш – Скопље – Ђевђелија и Скопље – Митровица. Однето је 24.600 тона бабра, 2970 тона олова, 150.000 тона пирита, 500.000 тона лигнита, 220.000 тона каменог и мрког угља, 750.000 тона терцијарног мрког угља, 1610 тона злата и 3100 тона сребра. Непријатељ је приликом повлачења многе руднике и индустријске објекте потопио, порушио и запалио. За време рата, конфискацијом и одвођењем у непријатељске земље,

сточни фонд је уништен за 70%, пољопривредна производња смањена за 70%, а пољопривредни инвентар (објекти, справе, машине, возила) оштећен је за 44% од своје вредности. Број радника у Србији је тек 1923. године достигао број из 1910. године.

Србија је, према подацима Конференције мира у Паризу 1919, изгубила 1.247.435 људи, односно 28% од целокупног броја становника које је имала по попису из 1914. године. Од овог броја, погинуло је или умрло од рана и епидемије 402.435 војника. Приликом преласка преко Албаније умрло је 77.455 војника, у борбама на Солунском фронту 1916–1918. године 36.477, побијено или умрло у заробљеништву 81.214, а 34.781 војника умрло је од рана или болести на територији Србије 1915. године. Што се тиче цивилног становништва, губици су износили 845.000. Од 200.000 грађана који су пошли за војском преко Албаније, погинуло је или умрло преко 140.000 људи. Епидемија пегавог тифуса 1914–1915. однела је 360.000 људи.

Према процени делегације Краљевине СХС на Мировној конференцији у Версају, односно на преговорима у летовалишту Спа, ратна штета Србије износила је од 7 до 10 милијарди златних франака (по ценама из 1914), а то је била половина њене тадашње укупне националне имовине. У исто време, Србија је у рату изгубила више од 28% становника, односно 62% мушког радног становништва (53% погинуло и 9% трајних инвалида) између 18 и 55 година. Од тих губитака, $\frac{3}{4}$ отпадна на ужу Србију и Косово и Метохију.

Пљачкање и малтретирање Срба вршено је на свим територијама на којима су били насељени. Само у Банату и Бачкој опљачкано је око 6000 српских породица које су због терора биле принуђене да избегну. Аустријанци и Немци у Србији реквирирали су нађене залихе бабра, месинга, никла, цинка, вуне, коже, затим жита, брашна, вина, ракије, соли, стоке, петролеја, итд. Окупациона власт је водила драконске репресивне мере и вршила депортације и узимање талаца. Тако се на пример, у мају 1917. у логорима Аустроугарске налазило око 40.000 људи. ■

